

HUR KAN VI FÖRSTÅ VILJAN ATT STRAFFA?

KLARA HERMANSSON, KALLE TRYGGVESSON,
MARIE DEMKER OCH TOVE PETERSSON

Sammanfattning

I flera år har brott och straff varit prioriterade områden, för politiker liksom för väljare. Frågan som vägleder det här kapitlet är huruvida detta intresse innebär att människor också vill ha hårdare straff. Våra resultat visar att en stor andel i den svenska befolkningen vill ha både mer, längre och hårdare straff. Samtidigt är många positivt inställda till rehabilitering och till att personer som avtjänat sitt straff välkomnas tillbaka in i samhället. Vi ser också att det finns ett tydligt samband mellan straffbenägenhet och ideologi, och personer som identifierar sig som höger är mer straffbenägna än dem som identifierar sig som vänster. Även tillit till andra människor, förtroende till samhällsinstitutioner och olika former av oro samvarierar med straffbenägenhet. Avslutningsvis undersöker vi hur grad av straffbenägenhet samvarierar med uppfattningen om straffets syfte och även här finner vi tydliga samband.

I flera år har brott och straff varit prioriterade områden, för politiker liksom för väljare. SOM-institutets mätningar visar för femte året i rad att den svenska befolkningen anser att ”lag och ordning” är det mest angelägna samhällsproblemet. Oron för organiserad brottslighet (SOM-institutet, 2026), liksom för brottslighet mer generellt (Brå, 2025), har också ökat i befolkningen det senaste decenniet. Samtidigt genomförs omfattande förändringar i kriminalpolitiken där skärpta straff på en rad områden förväntas leda till fler personer i fängelse (Kriminalvården, 2025).

I kriminologisk forskning förekommer begreppet ”den straffande vändningen”, eller ”the punitive turn” – en utveckling som kännetecknas av att brottslighet står högt på den politiska agendan och att brott antas hanteras bäst genom utökad kontroll från rättsväsendet (Garland, 2001). Den här utvecklingen anses ha inletts redan under 1970-talet i USA genom att politiker då börjar fokusera på brott och straff som centrala samhälleliga problem och en ny retorik börjar ta form. Ett tydligt uttryck för denna politiska svängning är den kraftigt ökade fängelsepopulationen i USA under 1900-talets andra hälft. Som en del i denna utveckling brukar även allmänhetens straffbenägenhet lyftas fram liksom en minskad tilltro till rehabilitering som vägledande logik för straff (Garland, 2001).

I Europa är utvecklingen inte entydig, olika länder skiljer sig avsevärt från varandra (Ostaszewski m.fl., 2024; Snacken & Dumortier, 2012) och det är inte helt etablerat vilka kriterier som måste uppfyllas för att ett lands kriminalpolitiska

utveckling ska kunna sägas vara ”straffande” (Matthews, 2005). Sveriges kriminalpolitik och den allmänna debatten om brott och straff uppvisar däremot flera av de drag som brukar lyftas fram i litteraturen om den straffande vändningen: ett stort fokus på brott i den politiska och allmänna debatten (Hermansson, 2023), en stor tilltro till fängelse och annan form av kontroll som lösning på brottsligheten, samt individualisering som ytttrar sig i ett värnande om brottsoffret samt ett fokus på gärningspersonens individuella ansvar snarare än sociala bakgrund (Demker & Duus-Otterström, 2009; Estrada, 2001). Parallellt med att kriminalpolitiken inriktats på att skärpa straffnivåer, har synen på vilken funktion straffet bör fylla i vårt samhälle också förändrats, menar vissa (Tham, 2022). På 1960- och 70-talet lyfte samtliga politiska partier fram gärningspersonens sociala bakgrund som orsak till brott och straffet ansågs främst syfta till att ge stöd och återanpassa denne tillbaka in i samhället (Demker & Duus-Otterström, 2009). Idag legitimeras straffet i stället främst med hänvisning till brottets allvar och vad det ska sända för signaler till allmänheten, och i ett politiskt klimat där brottsligheten är något som oroar och upprör fungerar argumentet om proportionalitet främst som ett argument för att skärpa straffen (Nikka, 2025; Tham, 2022).

Moderaterna har länge varit, och anses fortfarande vara, ”ägare” av den kriminalpolitiska frågan, dock numera med konkurrens från Sverigedemokraterna (Martinsson, 2023). Sedan 1990-talet har dock Socialdemokraterna närmat sig Moderaterna i kriminalpolitiska frågor, och i och med detta har en partipolitisk dragkamp initierats om de kriminalpolitiska frågorna (Demker & Duus-Otterström, 2009; Tham, 2022; Andersson & Nilsson, 2025). Denna politiska inriktning är alltså inte ny, men i Sverige har den förstärkts de senaste åren. Idag förespråkar de flesta politiska partier en mer ingripande kriminalpolitik med bland annat längre fängelsestraff.

I det här kapitlet undersöker vi huruvida denna kriminalpolitiska utveckling har stöd i befolkningen. Analyserna som presenteras i kapitlet är en del av ett större forskningsprojekt om människors attityder och känslor kopplade till brott och straff. Vi erbjuder här ett nyanserat mått på straffbenägenhet i befolkningen liksom en analys av hur dessa attityder kan förstås. Vi undersöker hur straffbenägenhet varierar bland olika grupper i befolkningen men också sambanden mellan straffbenägenhet och uppfattningen i andra samhällsfrågor. Avslutningsvis undersöker vi hur straffbenägenhet påverkar hur man ser på straffets syfte.

Hur kan vi förstå viljan att straffa?

Allmänhetens attityder till brott och straff kan förstås utifrån åtminstone två olika perspektiv: ett instrumentellt och ett symboliskt perspektiv (King, 2005). Analyser av straffbenägenhet på samhälls nivå och kriminalpolitiska trender i västerländska samhällen har huvudsakligen antagit ett symboliskt perspektiv där samhällens reaktioner på brott analyseras som relaterade till hierarkier och sociala relationer

i en vidare bemärkelse (Alexander, 2010; Girling m.fl., 2000; Hall m.fl., 1978; Lynch, 2000). Men, som King (2005) påpekar, har det instrumentella perspektivet dominerat forskningen om allmänhetens attityder till straff. Detta gäller även i Sverige. Denna forskningstradition har ofta syftat till att fastställa vilka straff människor uppfattar som rättvisa (Balvig, 2006; Frøyland m.fl., 2022; Roberts m.fl., 2002), och som tidigare forskning visat är resultaten nära kopplade till forskningsmetoden (se t.ex. Balvig m.fl., 2015). Dessa resultat indikerar att ju mer information respondenter får – om ett givet fall, om påföljdssystemet och om specifika påföljdsalternativ – desto ”mildare” blir deras bedömningar.

Allmänhetens rättsmedvetande har delats in i tre olika kategorier: det generella, det informerade och det konkreta rättsmedvetandet (Balvig, 2006). Det generella rättsmedvetandet avser abstrakta, eller åtminstone generella, föreställningar om brott och straff (Jerre, 2013). Med hänvisning till detta generella sätt att mäta attityder till straff erbjuder King (2005:12) en definition av straffbenägenhet som omfattar tre dimensioner: (1) uppfattningen att det är för lätt att ”komma undan” med brott, (2) en önskan om längre straff och (3) en önskan om hårdare och mer intensiva straff. Baserat på denna definition har vi i vår studie formulerat ett mått på straffbenägenhet.

Studier av det generella rättsmedvetandet har vid upprepade tillfällen visat att allmänheten vill ha hårdare straff. Detta resultat uppstår när frågor som ”är straffet för mildt, lagom eller för strängt?” ställs. Samma tendenser fanns redan på 1940-talet och gäller både i en nordisk kontext (Balvig m.fl., 2015) och till exempel USA (Roberts m.fl., 2002). Dessa resultat hänger samman med att respondenter associerar brott med mycket allvarliga brott, stereotypa bilder av gärningsmän och upprörande rättsfall som fått stor medial uppmärksamhet (Roberts & Hough, 2005). Enligt tidigare forskning kan straffbenägenhet kopplas till en – inte alltid korrekt – uppfattning att brottsligheten ökar och blir grövre (Roberts & Hough, 2005). Att uttrycka en önskan om hårdare straff har därför tolkats som ett sätt att moraliskt distansera sig från brott och att uttrycka en önskan om att politiker ska agera för att minska brottsligheten (Balvig, 2006).

Detta sätt att mäta har kritiserats för att vara missvisande om syftet är att ta reda på om den rådande straffpraxisen i ett land uppfattas som rättvis av allmänheten (Frøyland m.fl., 2022). Vad som däremot kan belysas är ett opinionsmässigt klimat och individers orientering mot en antingen straffande eller icke-straffande identitet (King, 2005).

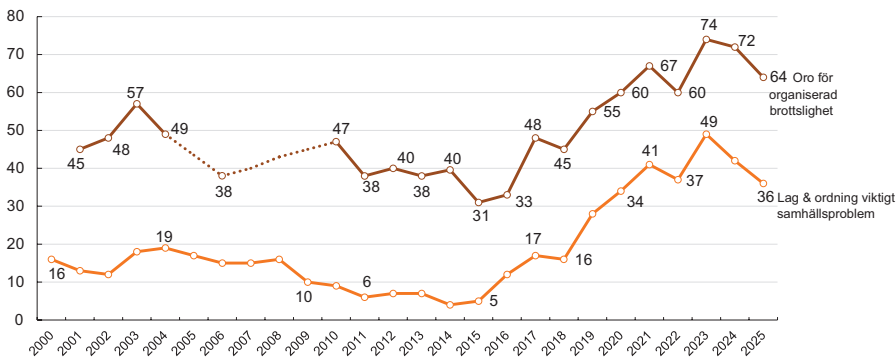
Frågor om allmänhetens attityder till straff har ställts i flera svenska undersökningar, både av exempelvis Brottsförebyggande rådet och SOM-institutet (se t.ex. Brå, 1982, 1996; Andersson m.fl., 2021, 2022; Cassel & Öhberg, 2023). Den senaste större svenska studien om allmänhetens attityder till straff genomfördes 2009 (Jerre & Tham, 2010; Jerre, 2013), som en del av ett större nordiskt projekt (Balvig m.fl., 2015). Resultatet från studien bekräftar tidigare slutsatser: på frågor om man vill ha längre eller hårdare straff (det generella rättsmedvetandet) svarar

en stor majoritet att de är för högre straff, men när människor själva får föreslå straff för ett antal brott föreslår de ofta straff som är lägre än straffen som döms ut i svenska domstolar. Men Jerre (2013) betonar också att en enhetlig rättskänsla knappast existerar då både synen på straffets hårdhet och syfte varierar stort inom befolkningen. Sådana variationer mellan grupper förtjänar att utforskas vidare, vilket vi kommer att göra i detta kapitel.

Brott och straff angelägna frågor för svenska väljare

Under det senaste decenniet har frågor om brott och straff kommit att uppfattas som viktiga bland väljare och oron för organiserad brottslighet har ökat sedan 2015 (figur 1). Även om de två senaste mätningarna för bägge kurvorna uppvisar tydliga minskningar, är organiserad brottslighet fortfarande det som oroar människor mest om man jämför med andra former av framtidsoro. På samma sätt ligger ”lag och ordning” på topp också i år bland samhällsproblem som uppfattas som viktiga.

Figur 1 Svenskarnas oro för organiserad brottslighet och andelen som nämner lag och ordning som ett viktigt samhällsproblem, 2000–2025 (procent)

Kommentar: Den bruna linjen utgår från frågan som löd *Om du ser till läget idag, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden? – organiserad brottslighet*. Svarsalternativen löd *Mycket oroande, Ganska oroande, Inte särskilt oroande* samt *Inte alls oroande*. Andelen som svarat *Mycket oroande* är den som visas. Den orange linjen utgår från frågan *Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?* Frågan var öppen utan svarsalternativ. Procentbasen utgörs av de som svarade på frågan. Respondenterna ombads att ange högst tre frågor/samhällsproblem.

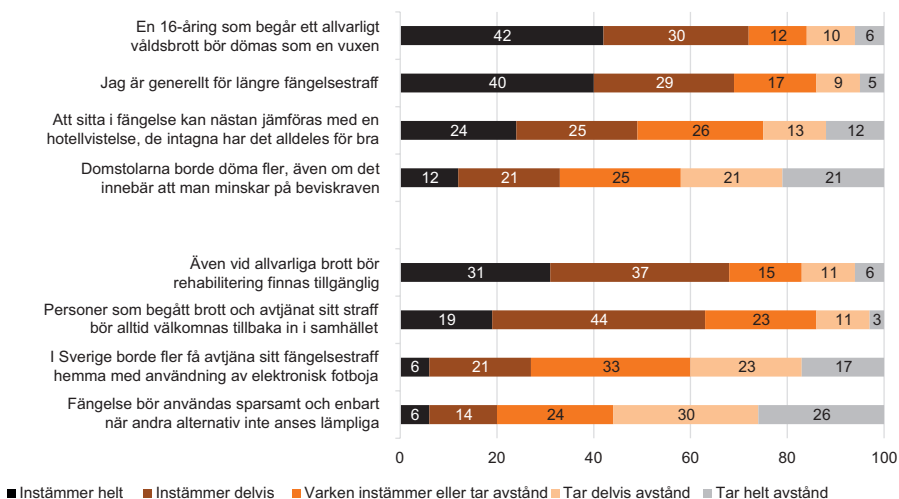
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2000–2025.

Straffbenägenhet i den svenska befolkningen

Frågan är om den stora oro som människor uppger och den stora vikt som läggs vid brott och straff återspeglas i en hög straffbenägenhet i befolkningen. I figuren nedan (figur 2) kan man se den procentuella fördelningen på de olika påståendena som vi använder för att undersöka inställningen till straff. De fyra första påståendena speglar en straffande inställning och de som instämmer här vill antingen ha mer, längre eller hårdare straff.¹ Utifrån figuren nedan kan vi se att en stor andel i befolkningen har en positiv inställning till fängelsestraff; enbart 20 procent instämmer i påståendet att fängelsestraff bör användas sparsamt (sista påståendet) och närmare 70 procent anser att fängelsestraffen bör vara längre. Störst andel (72 procent) instämmer i påståendet att 16-åringar ska dömas som vuxna vid allvarliga våldsbrott och nästan lika stor andel (69 procent) anser att fängelsestraffen ska vara längre generellt. Närmare hälften anser att fängelseförhållandena är för bra i svenska fängelser (49 procent), och bland de övriga är det en fjärdedel som tar avstånd från detta påstående (helt eller delvis). Om vi ser till det fjärde påståendet är det däremot relativt få (33 procent) som svarar att de anser att fler ska dömas även om det innebär att man sänker beviskraven. Här är det dessutom en större andel (42 procent) som tar avstånd från påståendet, vilket innebär att när ”fler domar” ställs mot rättssäkerhet tenderar människor att prioritera rättssäkerheten.

De fyra nästkommande påståendena speglar en återhållsam inställning till straff i någon mån och vi ser att samtidigt som det finns ett stort stöd för fängelsestraffet i den svenska opinionen, är människor positivt inställda till rehabilitering och anser att människor ska ha chans att komma tillbaka in i samhället efter avtjänat straff. Närmare 70 procent anser att rehabilitering bör finnas tillgänglig även vid allvarliga brott och nästan lika stor andel (63 procent) anser att återintegrering tillbaka i samhället efter straffet är viktigt. Detta kan tolkas som att idén om att straffet ska vara rehabiliterande fortfarande är stark bland människor i Sverige, och att människor har en övertygelse om att människor kan förändras (Maruna & King, 2009). Samtidigt verkar inte fotboja som alternativ till fängelse anses fylla den rollen, enbart 27 procent anser att fler straff bör avtjänas genom elektronisk fotboja i stället för i fängelse. Huruvida det beror på att det finns en tilltro till fängelsens rehabiliterande potential eller om det beror på att fotbojans fördelar vad gäller att upprätthålla band till samhället under strafftiden (se till exempel Al Weswasi, 2025) inte är kända för folk i allmänhet går inte att utläsa utifrån de här resultaten. För det sista påståendet ser vi att medan enbart 20 procent instämmer i påståendet att fängelse bör användas sparsamt, är det över hälften som tar avstånd från påståendet. Idén om att fängelse bör användas sparsamt och enbart som ett sista alternativ är det alltså få som stödjer när de får ta ställning till den här typen av generella påståenden.

Figur 2 Svenskarnas syn på straff, 2025 (procent)

Kommentar: Påståendena ovan inleddes med meningen *I vilken utsträckning instämmer du eller tar avstånd från följande påståenden?* De olika påståendena följdes av svarsalternativen *Instämmer helt*, *Instämmer delvis*, *Varken instämmer eller tar avstånd*, *Tar delvis avstånd* samt *Tar helt avstånd*. Procentbasen utgörs av de som svarade på frågan. Totalt antal svarande varierar mellan 3 300 och 3 500.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

Straffbenägenhet skiljer sig mellan olika grupper i samhället

Eftersom tidigare studier har visat att straffbenägenhet skiljer sig mellan olika grupper i befolkningen (se t.ex. Davey m.fl., 2024) finns det anledning att studera olika grupper var för sig. I tabellen nedan (tabell 1) presenteras straffbenägenhet uppdelat på kön, ålder, utbildning, huruvida man bor i stad eller på landsbygden samt uppväxtland. Det finns vissa skillnader i hur män och kvinnor svarat, även om skillnaderna är små och går i lite olika riktning. Exempelvis är det färre kvinnor än män som instämmer i påståendet att en 16-åring bör dömas som en vuxen vid allvarlig våldsbrottslighet. Samtidigt är män mer positiva till att använda fotboja som alternativ till fängelsestraff. Generellt sett är äldre mer positiva till rehabilitering och till alternativ till fängelse, och i den bemärkelsen mindre straffbenägna än de yngre. Samtidigt ser vi att äldre är mer straffbenägna än yngre när det gäller unga lagöverträdare. Utbildningsnivå och vilken typ av geografiskt område man bor i (stad/land) påverkar straffbenägenhet på så sätt att de med högre utbildning är mindre straffbenägna och mer positiva till rehabilitering (dock mindre positiva till fotboja) och de som bor i storstad är mindre straffbenägna och mer positiva till alternativ till rehabilitering och fängelse än dem som till exempel bor på landsbygden.

Tabell 1 Andel som instämmer (helt eller delvis) i påståenden om straff samt straffbenägenhetsindex, för samtliga och uppdelat på olika grupper i befolkningen, 2025 (procent, medelvärde)

	En 16-åring som begår ett allvarigt våldsbrott bör dömas som en vuxen	Jag är generellt för längre fängelsestraff	Att sitta i fängelse kan nästan jämföras med en hotellvistelse, de infångna har det alldeles för bra	Domsolarna borde döma fler, även om det innebär att man minskar beviskraven	Även vid allvariga brott bör rehabilitering finnas tillgänglig	Personer som begått brott och avlämnat straff bör alltid välkomnas tillbaka till samhället	I Sverige borde fler få avlämna sitt fängelsestraff hemma med användning av fotoöja	Fångelser bör användas sparsamt och enbart när andra alternativ inte anses lämpliga	Straff-index
Samtliga	72	69	49	33	68	63	27	20	3,2
Kön	**	-	*	*	**	**	**	**	-
Kvinnor	68	69	46	31	70	61	23	16	3,2
Män	75	68	52	35	64	65	31	23	3,2
Ålder	**	**	*	**	**	**	**	**	**
16-29 år	69	72	50	32	63	52	15	17	3,3
30-49 år	67	69	46	29	66	62	19	21	3,2
50-65 år	75	74	50	33	65	62	27	17	3,2
65-85 år	74	65	50	35	70	68	37	23	3,1
Utbildning	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Lågutbildad	82	74	67	45	62	63	35	21	3,3
Medellåg	79	77	61	41	62	58	27	17	3,4
Medelhög	75	70	49	30	65	63	24	17	3,2
Högutbildad	59	61	31	23	75	67	26	23	2,9
Boende	**	**	**	**	*	*	-	*	**
Landsbygd	76	74	57	36	64	63	25	16	3,3
Tätort	76	75	56	34	66	59	28	20	3,3
Stad	72	69	47	34	68	63	28	19	3,2
Storstad	62	60	39	25	68	66	25	25	3,0
Uppväxt i	*	-	-	-	**	-	-	**	-
Sverige	72	70	48	32	69	64	27	19	3,2
Europa	68	69	51	35	63	64	25	27	3,2
Utanför Europa	65	65	50	36	53	58	28	35	3,2
Ideologi	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Klart till vänster	44	47	24	16	87	76	30	39	2,6
Något till vänster	60	57	35	22	79	73	31	26	2,9
Varken eller	80	71	54	35	64	57	25	19	3,3
Något till höger	85	83	57	40	59	57	26	12	3,4
Klart till höger	92	89	72	50	46	55	22	8	3,7

Kommentar: Påståendena ovan inleddes med meningen *I vilken utsträckning instämmer du eller tar avstånd från följande påståenden?* De olika påståendena följdes av svarsalternativen *Instämmer helt*, *Instämmer delvis*, *Varken instämmer eller tar avstånd*, *Tar delvis avstånd* samt *Tar helt avstånd*. Procentbasen utgörs av de som svarade på frågan. Signifikans är uträknat med Chi-2 i korstabeller där alla svarsalternativen var med.

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$. Straffbenägenhetsindexet (i kolumnen längst till höger) är en beräkning av medelvärdet för samtliga påståenden, där värdet kan variera mellan 1 (minst straffbenägen) och 5 (mest straffbenägen). Indexet hade ett Cronbach's Alpha på 0,787. Signifikans för straffindex är beräknat med t- resp F- test med samma p-värdesnivåer som Chi-2. Totalt antal svarande varierar mellan 3 300 och 3 500.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

Vad gäller uppväxtland är det få svarande som är uppväxta utanför Europa så siffrorna är osäkra. Det finns vissa statistiskt signifikanta skillnader mellan grupperna men de går i olika riktning. Exempelvis anser personer födda utanför Europa i större utsträckning att fängelse bör användas sparsamt, men är samtidigt mindre positiva till rehabilitering än personer födda i Sverige.

Det som tydligast påverkar straffbenägenhet är ideologi. Personer som själva beskriver sig som något till höger eller klart till höger är mer straffbenägna än personer till vänster ideologiskt. Här går sambandet i förväntad riktning för samtliga påståenden och skillnaderna mellan grupperna är relativt stora.

I kolumnen längst till höger presenteras ett index som baseras på samtliga påståenden. Värdet kan variera mellan 1 och 5 där ett högre värde innebär högre grad av straffbenägenhet. Utifrån dessa värden ser vi att det finns statistiskt signifikanta skillnader i straffbenägenhet mellan olika åldersgrupper, utbildningsnivåer, boendeområde och ideologi, däremot inte för kön och uppväxtland.

Relationen till det övriga samhället påverkar straffbenägenheten

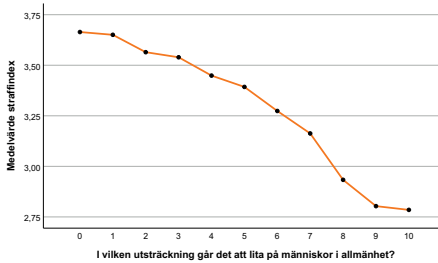
Tidigare forskning har visat att individens straffbenägenhet påverkas av relationen till och syn på övriga samhället (Davey m.fl., 2024; Gerber & Jackson, 2016; Maruna & King, 2009; Ramirez, 2013). Tillit till andra människor, förtroende för myndigheter generellt och rättsväsendets aktörer specifik samt oro för brottsligheten i samhället är några av de faktorer som har visat sig korrelera med straffbenägenhet. Både tillit till andra människor och förtroende för samhällsinstitutioner har visat sig ha en inverkan på straffbenägenhet på så sätt att låga nivåer av tillit/förtroende är förknippat med höga nivåer av straffande attityder. Även oro och rädsla för brott har visat sig samvariera med straffande attityder, men flera studier har samtidigt visat på motsatsen, att straffbenägenhet har ganska lite med själva brottsligheten att göra (brottsutsatthet, trygghet och oro för brottsligheten i samhället) och mer med människors syn på samhället generellt (Gerber & Jackson, 2016). Vi har undersökt sambandet mellan straffbenägenhet å ena sidan och tillit, förtroende för samhällsinstitutioner och framtidsoro å den andra. För både förtroende och framtidsoro undersöker vi sambanden för institutioner och orosmoln som är kopplade till brottslighet likväl som institutioner och orosmoln som inte är relaterade till just brott.

Figurerna 3a och 3b nedan visar att det finns ett samband mellan straffbenägenhet och tillit till andra människor, vilket bekräftar mönster som visats i internationella studier av straffbenägenhet (Davey m.fl., 2024). De som har låg tillit till andra människor, både generellt och i det egna bostadsområdet, är mer straffbenägna. Holmberg och Rothstein (2020) har studerat mellanmännisklig tillit i svensk kontext och deras resultat pekar på ett samband mellan tillit och socio-ekonomiska förhållanden snarare än med ideologi. Samtidigt ser det ut att utkristalliseras en tilltagande ideologisk aspekt av tilliten (Carlander, 2023). Hur sambandet mellan

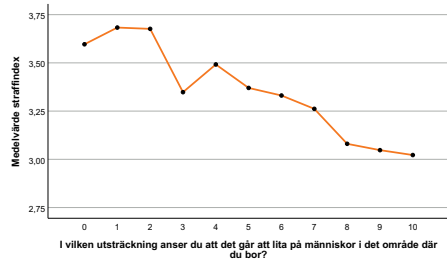
låg tillit och straffbenägenhet bör förstås är alltså inte helt givet utan en fråga som bör undersökas vidare framöver.

Figur 3a och 3b Samband mellan straffbenägenhet och tillit till andra människor, 2025 (medelvärde)

3a

3b

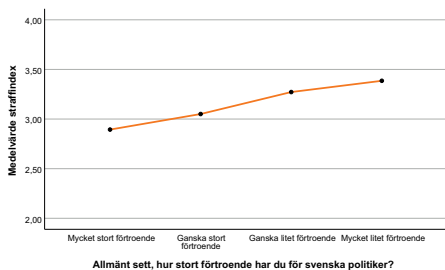
Kommentar: Straffindex är ett medelvärde av de åtta frågor som vi använder för att mäta straffbenägenhet. Värdet kan variera mellan 1 och 5, där ett högre värde indikerar högre grad av straffbenägenhet. Frågorna om tillit till andra människor löd *Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på andra människor i allmänhet?* och *I vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i området där du bor?* Svar anges på en 11-gradig skala (0–10) där ett högt värde indikerar hög grad av tillit. Lägst antal svarande 3 503.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

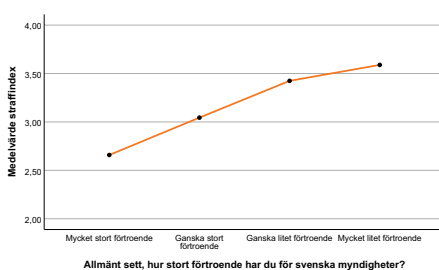
Också förtroende för samhällsinstitutioner samvarierar med straffbenägenhet, oavsett om dessa samhällsinstitutioner är kopplade till brottsbekämpning eller inte. Personer med lägre förtroende, för svenska politiker (figur 4a) liksom för svenska myndigheter (figur 4b), är mer straffbenägna. Om vi tittar mer specifikt på två olika myndigheter, polisen och Skatteverket, ser vi att sambandet med straffbenägenhet följer ett liknande mönster. Både Polismyndigheten och Skatteverket är centrala samhällsbärande myndigheter som människor känner till i stor utsträckning och dessutom överlag har högt förtroende för (Holmberg, 2025). Vad gäller förtroendet för Polismyndigheten (figur 4 c) är det gruppen som anser att polisen gör ett mycket dåligt jobb som skiljer ut sig och som är mer straffbenägna än övriga, medan sambandet mellan förtroende för Skatteverket (figur 4 d) och straffbenägenhet följer en linjär kurva.

Figur 4a, 4b, 4c 4d Samband mellan straffbenägenhet och förtroende för politiker och samhällsinstitutioner, 2025 (medelvärde)

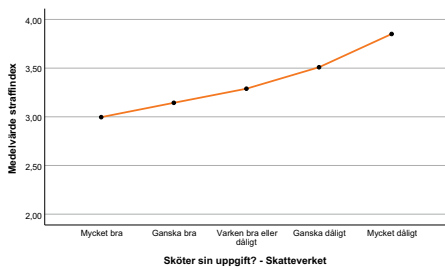
4a

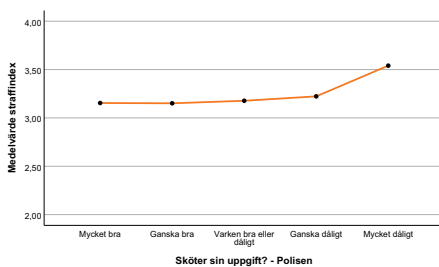
4b

4c

4d

Kommentar: Straffindex är ett medelvärde av de åtta frågor som vi använder för att mäta straffbenägenhet. Värdet kan variera mellan 1 och 5, där ett högre värde indikerar högre grad av straffbenägenhet. Frågorna om förtroende för svenska politiker och svenska myndigheter löd *Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker/svenska myndigheter?* och svarsalternativen löd *Mycket stort förtroende, Ganska stort förtroende, Ganska litet förtroende* och *Mycket litet förtroende*. Frågorna om förtroende för Polisen och Skatteverket löd *Hur anser du att följande myndigheter sköter sin uppgift* och svarsalternativen löd *Mycket bra, Ganska bra, Varken bra eller dåligt, Ganska dåligt* och *Mycket dåligt*. Svarsalternativen *Känner ej till myndigheten* och *Ingen uppfattning* har exkluderats ur analysen. Lägst antal svarande 1 540.

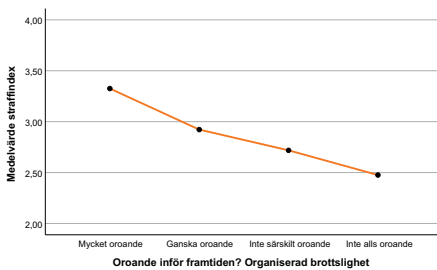
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

Om vi studerar oro inför framtiden ser vi att också oro har ett samband med straffbenägenhet, men här ser sambanden olika ut beroende på vilken typ av framtidsoro man undersöker. Medan oro för organiserad brottslighet (figur 5a) och för ett ökat antal flyktingar (figur 5c) samvarierar med straffbenägenhet på så sätt att de som är mer oroade också är mer straffbenägna, ser vi ett samband i motsatt riktning för oro för extrema värmeböljor (figur 5b) och för ökade sociala klyftor (figur 5d). Tidigare forskning har visat att människors oro är knuten till social position i samhället (Schmitz m.fl., 2018) och oro för våldsbrottslighet har visat sig vara kopplat till partipolitisk preferens (Andersson m.fl., 2022). Även

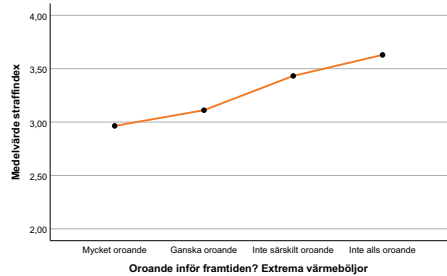
våra resultat indikerar att frågorna om framtidsoro är ideologiskt betingade, och att olika former av oro samvarierar med politisk övertygelse.

Figur 5a, 5b, 5c och 5d Samband mellan straffbenägenhet och framtidsoro, 2025 (medelvärde)

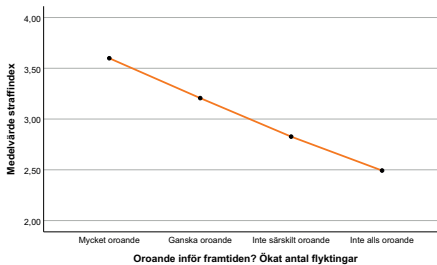
5a

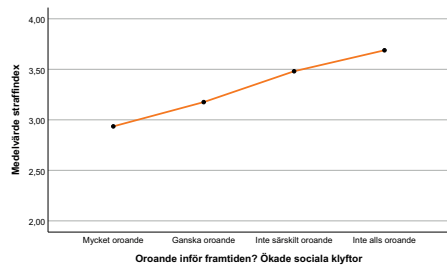
5b

5c

5d

Kommentar: Straffindex är ett medelvärde av de åtta frågor som vi använder för att mäta straffbenägenhet. Värdet kan variera mellan 1 och 5, där ett högre värde indikerar högre grad av straffbenägenhet. Frågorna om oro inför framtiden löd *Om du ser till läget idag, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden?* och svarsalternativen löd *Mycket oroande, Ganska oroande, Inte särskilt oroande* och *Inte alls oroande*. Lägst antal svarande 1 746.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

Vad är syftet med straff?

I tidigare forskning har en politik som fokuserar på hårdare straff ofta kontrasterats mot en behandlingsinriktad politik som har fokus på individens behov och återanpassning till samhället (Garland, 2001; Lappi-Seppälä, 2012). Historiskt sett har fokus skiftat, från en politik där lagöverträdaren och dennes behov av behandling och stöd stod i centrum, till en politik som betonar att straff ska spegla brottets allvar och brottsoffrets behov av upprättelse. Samtidigt som det är långt ifrån självklart

att en särskild legitimeringsgrund för straff ska leda till antingen mer eller mindre straff, har tidigare studier visat att straffskärpningar ofta motiveras med argument om just straffvärde och utifrån vad straffet antas signalera (Nikka, 2025; Tham, 2022). Frågan är hur relationen mellan straffbenägenhet och uppfattningen om straffets syfte ser ut på individnivå?

Tidigare studier som undersöker allmänhetens uppfattningar om vad straffet borde syfta till har visat att människor vill att straffet ska fylla en rad olika syften, som att signalera samhällets avståndstagande från brottet men även att säkerställa att brottet inte upprepas (Frøyland m.fl., 2022; Jerre, 2013; Skilbrei m.fl., 2025). Detta återspeglar sig även i vår undersökning, där det finns en stor spridning i den svenska befolkningen vad gäller vad man anser att straffet borde syfta till. I tabellen nedan (tabell 2) ser vi att motivet ”skydda samhället” dominerar, högst andel (62 procent) svarar att samhällsskydd bör vara det främsta syftet med att straffa. Efter det kommer att avskräcka från brottslighet (39 procent), att uttrycka vad samhället inte tolererar (37 procent), att offret får upprättelse (32 procent), att återanpassa brottslingen till samhället (20 procent) och slutligen att brottslingen får sona sitt brott (17 procent). Det finns bara små skillnader mellan olika demografiska grupper i befolkningen, så dessa skillnader presenteras inte i tabellen nedan. I stället har vi valt att lyfta fram sambandet mellan synen på straffets syfte å ena sidan och ideologi och straffbenägenhet å andra sidan. Båda dessa mått uppvisar ett tydligt samband med synen på vad straffet borde syfta till.

Tittar vi på hur synen på straffets syfte varierar med ideologisk övertygelse och straffbenägenhet ser vi några tydliga mönster. Att skydda samhället från brottslingen blir betydligt viktigare ju mer höger ut man identifierar sig, men samtidigt är det syfte som flest uppgivit även bland de som ser sig som vänster. Också allmän avskräckning följer en ideologisk linje där de som identifierar sig som höger i större utsträckning uppger att detta borde vara straffets syfte. Motsatt samband ser vi för syftet att återanpassa brottslingen till samhället, som är det näst viktigaste syftet bland vänstersympatisörer medan det är det överlägset minst vanliga angivna syftet bland högersympatisörer. För övriga tre syften har ideologi liten inverkan. Sambandet mellan straffets syfte och straffbenägenhet följer liknande mönster, vilket inte är förvånande då vi redan konstaterat att straffbenägenhet har ett starkt samband med ideologi. Oavsett om man vill straffa mycket (grupp 4) eller lite (grupp 1) anser man att straffet bör syfta till att skydda samhället. Däremot är det lika vanligt bland de minst straffbenägna att anse att straffet bör syfta till att återanpassa personen som begått brott till samhället, medan detta syfte anges i lägst utsträckning bland dem i den mest straffbenägna gruppen.

På samma sätt som det på politisk nivå verkar finnas ett samband mellan hög grad av straffbenägenhet och synen på vad straffet bör fylla för funktion i samhället, ser vi att dessa två fenomen hänger ihop också när vi studerar allmänhetens syn på straff.

Tabell 2 Uppfattning om vad som borde vara straffets syfte, för samtliga och uppdelat på olika grupper i befolkningen, 2025 (procent)

	...att skydda samhället från brottslingen	... att avskräcka från brottslighet	...att uttrycka vad sam- hället inte tolererar	...att offret får upp- rättelse	...att återanpassa brottslingen till samhället	...att brotts- lingen sonar sitt brott	Antal svarande
Samtliga	60	35	33	28	18	14	3 295
Ideologi	**	**	-	*	**	-	
Klart vänster	50	23	32	26	39	15	411
Något vänster	56	34	36	28	26	12	778
Varken eller	59	38	32	26	15	14	908
Något höger	65	40	32	29	12	14	765
Klart höger	68	34	34	35	3	14	379
Straffindex	**	**	*	*	**	**	
1 Minst straffbenägen	46	27	35	25	45	10	785
2	57	34	33	29	17	14	784
3	63	38	36	31	8	15	831
4 Mest straffbenägen	73	40	29	31	3	16	804

Kommentar: Frågan löd *Vad anser du bör vara det viktigaste syftet med att straffa den som begått ett brott?* Varje respondent fick ta ställning till 6 olika alternativ och de fick markera max två syften, så totalt motsvarar svaren mer än hundra procent. Utifrån ett skapat straffindex har de svarande delats in i fyra lika stora grupper, där grupp 1 är den minst straffbenägna gruppen och grupp 4 den mest straffbenägna. Procentandelarna utgörs av de som besvarade frågan. Lägst antal svarande 3 204.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

Mycket vill ha mer, eller kommer vi bli nöjda?

Vi har sett i detta kapitel att en stor andel i den svenska befolkningen vill ha både mer, längre och hårdare straff. Samtidigt är många positivt inställda till rehabilitering och till att personer som avtjänat sitt straff välkomnas tillbaka in i samhället. Rättssäkerheten är också viktig för människor, och när ”fler domar” ställs mot rättssäkerhet, prioriterar de flesta det senare.

I det här kapitlet har vi också undersökt hur straffbenägenhet varierar mellan olika grupper i befolkningen och vi har sett att både ålder, utbildning och huruvida man bor i stad eller på landsbygden påverkar straffbenägenheten. Det som i störst utsträckning samvarierar med straffbenägenhet är däremot ideologi, där de som identifierar sig som höger är mer straffbenägna jämfört med dem som identifierar sig som vänster. Även bland dem som ser sig som vänster är det många som vill ha längre straff. Viljan att straffa mer, längre och hårdare är alltså ganska utbredd i befolkningen. Att kriminalpolitik är en höger-vänsterfråga är känt sedan tidigare,

både sett utifrån vilka partier som har störst förtroende bland väljarna i frågan och sett till de grupper i samhället som både oroar sig för brottslighet och intresserar sig för kriminalpolitiska frågor (Andersson m.fl., 2021; Andersson m.fl., 2022; Cassel & Öhberg, 2023). I vårt kapitel visar vi att också hur man ser på straffets syfte påverkas av både ideologi och grad av straffbenägenhet. Det är alltså inte enbart hur mycket man vill straffa som är en höger-vänsterfråga utan också vad man anser att straffet bör syfta till. Samhällsskydd anges i högre grad av högersympatisörer än vänstersympatisörer medan det motsatta gäller för syftet att återanpassa brottslingen till samhället där detta anges i mycket större utsträckning av dem som identifierar sig som vänster än bland dem till höger. Samma mönster framträder om man studerar sambandet mellan synen på straffets syfte och straffbenägenhet där gruppen som är mest straffbenägna följer samma mönster som högersympatisörer och gruppen som är minst straffbenägna följer vänstersympatisörernas mönster.

Enligt vår undersökning verkar det som att allmänheten vill ha hårdare straff än dagens rättspraxis. Samtidigt är det just den utvecklingen vi sett politiskt det senaste decenniet, eller kanske decennierna, så frågan bör ställas hur dessa attityder bäst kan förstås. Kommer skärpta straff leda till att människor blir nöjda och slutar önska strängare straff?

Kääriäinen (2018) har utifrån finska data visat att kopplingen mellan generella attityder till straff, likt det mått vi presenterat här, *inte* förutspår vilka påföljder människor ser som lämpliga när de får ta ställning till konkreta fallbeskrivningar av olika typer av brott. När människor själva får ange lämplig påföljd för olika typer av brott, är det inte enbart långa fängelsestraff som anges, utan för flera brott anser människor att andra påföljder är mer lämpliga (Jerre & Tham, 2010; Kääriäinen, 2018). Den här typen av vinjetbaserad enkät har just genomförts (på nytt) i Sverige och resultaten från den undersökningen kommer att kontrasteras med de resultat som diskuteras här. En anledning till att olika mätmetoder tenderar att ge så pass olika resultat är sannolikt att människor tänker på mycket grova brott när de uttalar sig i generella ordalag om straff. När svarspersonerna konfronteras med faktiska fallbeskrivningar konkretiseras frågan och svaren blir också mindre generella.

En australiensisk studie har studerat sambandet mellan allmänhetens straffbenägenhet och kriminalpolitiken i olika delstater och territorier (Roberts m.fl., 2011). Den studien visar att det saknas koppling mellan allmänhetens attityder till straff och de faktiska straffnivåerna. Slutsatsen som den studien drar är att straffnivåer är ett resultat av politiska beslut snarare än en avspegling av allmänhetens preferenser eller grad av straffbenägenhet. Men avsaknaden av koppling mellan straffnivåer och allmänhetens grad av straffbenägenhet innebär också att människor knappast skulle "bli nöjda" och sluta önska hårdare straff, även om straffen höjdes kraftigt. Givet att straffen det senaste decenniet höjts avsevärt i Sverige, inte minst för våldsbrott, talar mycket för att detsamma gäller även här. Trots denna utveckling har alltså människor i Sverige överlag en positiv inställning till (ännu) "hårdare straff". Samtidigt ser vi utifrån vårt kapitel och i tidigare forskning (Skilbrei m.fl.,

2025) att det finns en förväntan på att straffet ska ha någon form av positiv verkan. Det innebär att politiken bör väga in mer än den allmänna opinionen när beslut om framtidens kriminalpolitik fattas.

Not

¹ I frågeformuläret blandades icke-straffande och straffande påståenden men för tydlighetens skull presenteras de uppdelat här.

Referenser

- Al Weswasi, E. (2025). *The Impact of Incarceration: Quasi-Experimental Studies on Deterrence, Incapacitation, and Reintegration*. Avhandling, Stockholms universitet.
- Alexander, M. (2010). *The new Jim Crow. Mass incarceration in the age of color-blindness*. New York Press.
- Andersson, F., Demker, M., Mellgren, C., & Öhberg, P. (2021). Kriminalpolitik – lika hett som man kan tro. I U. Andersson, A. Carlander, M. Grusell & P. Öhberg (Red.), *Ingen anledning till oro (?)* (s. 333–344). SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, F., Wärnlöf Bové, K., & Öhberg, P. (2022). Brott, men inga straff? Svenska folkets inställning till våldsbrott och hur de ska förhindras. I U. Andersson, H. Oscarsson, B. Rönnerstrand & N. Theorin (Red.), *Du sköra nya värld* (s. 119–133). SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, R., & Nilsson, R. (2025). *Svensk kriminalpolitik*. Liber.
- Balvig, F. (2006). *Danskerne syn på straf*. Danska advokatsamfundet.
- Balvig, F., Gunnlaugsson, H., Jerre, K., Tham, H., & Kinnunen, A. (2015). The public sense of justice in Scandinavia: A study of attitudes towards punishments. *European Journal of Criminology*, 12(3), 342–361.
- Brottsförebyggande rådet. (2025). *Nationella trygghetsundersökningen. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2025:15.
- Brottsförebyggande rådet. (1982). *Rättsmedvetandet i Sverige*. Rapport 1982:1.
- Brottsförebyggande rådet. (1996). *Det allmänna rättsmedvetandet*. Rapport 1996:1.
- Carlander, A. (2023). På tillitsfronten intet nytt. I U. Andersson, P. Öhberg, A. Carlander, J. Martinsson & N. Theorin (Red.), *Ovisshetens tid* (s. 375–387). SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Cassel, F., & Öhberg, P. (2023). Skilda världar? Ideologisk polarisering kring våldets orsaker i samhället 1995–2022. I U. Andersson, P. Öhberg, A. Carlander, J. Martinsson & N. Theorin (Red.), *Ovisshetens tid* (s. 301–313). SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Davey, C., Mulrooney, K., & Watt, S. (2024). Exploring individual-level predictors of punitive attitudes in Australia. *Psychology, Crime & Law*, 1–21.

- Demker, M., & Duus-Otterström, G. (2009). Realigning criminal policy. Offender and victim in the Swedish party system over time. *International Review of Sociology*, 19(2), 273–296.
- Estrada, F. (2001). Juvenile violence as a social problem. Trends, media attention and societal response. *British Journal of Criminology*, 41(4), 639–655.
- Frøyland, L. R., Smith, P. S., Skilbrei, M.-L., Johnsen, B., Lunderberg, I.R., Sivertsson, F., & Stefansen, K. (2022). *Rettsoppfatning i Norge. Holdninger til straff og straffgjennomføring i den norske befolkningen*. Nova-rapport, Oslo Metropolitan University.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control. Crime and social control in contemporary society*. Oxford University Press.
- Gerber, M. M., & Jackson, J. (2016). Authority and punishment: on the ideological basis of punitive attitudes towards criminals. *Psychiatry, Psychology and Law*, 23(1), 113–134.
- Girling, E., Loader, I., & Sparks. R. (2000). *Crime and social change in middle England*. Routledge.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J., & Roberts, B. (1978). *Policing the crisis. Mugging, the state and law and order*. The McMillan Press.
- Hermansson, K. (2023). Emotional expressions in the Swedish discourse on crime: A comparison of the 2018 Moderate and Social Democratic election campaigns. *Sociologisk forskning*, 60(1), 33–55.
- Holmberg, S., & Rothstein, B. (2020). *Social trust—The Nordic gold?* Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, S. (2025). Offentlig verksamhet skall vara opartisk. I B. Rönnerstrand, A. Carlander, P. Öhberg & A. Bergström (Red.), *I rörelse* (s. 363–377). SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Jerre, K. (2013). *The public's sense of justice: A smorgasbord of opinions*. Avhandling, Stockholms universitet.
- Jerre, K., & Tham, H. (2010). *Svenskars syn på straff*. Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet.
- King, A. (2005). *Self-understanding and attitudes towards offenders: punitiveness as an element of identity management*. Avhandling, University of Cambridge.
- Kriminalvården. (2025). *Kriminalvårdens kapacitetsrapport 2025–2034*.
- Kääriäinen, J. (2018). Attitudes and public punishment preferences: Finnish results of Scandinavian sense of justice research. *Journal of Scandinavian studies in Criminology and Crime Prevention*, 19(2), 152–169.
- Lappi-Seppälä, T. (2012). Penal policies in the Nordic countries 1960–2010. *Journal of Scandinavian Studies in criminology and Crime Prevention*, 13(1), 85–111.
- Lynch, M. (2000). On-line executions: The symbolic use of the electric chair in cyberspace. *Political and Legal Anthropology Review*, 23(2), 1–20.

- Martinsson, J. (2023). Vilka partier ägde sakfrågorna i valet 2022?. I U. Andersson, P. Öhberg, A. Carlander, J. Martinsson & N. Theorin (Red.), *Ovisshetens tid* (s. 55–66). SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Maruna, S., & King, A. (2009). Once a criminal, always a criminal?: 'Redeemability' and the psychology of punitive public attitudes. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 15, 7–24.
- Matthews, R. (2005). The myth of punitiveness. *Theoretical Criminology*, 9(2), 175–201.
- Nikka S. (2025). Exploring Punitiveness, Exploiting Proportionality: Discursively Reverse-Engineering Punitive Proportionality as an Approach Towards Contemporary Criminal Law and Criminal Justice Policy. *German Law Journal*, 1–22.
- Ostaszewski, P., Uhl, A., Witkowska-Rozpara, K., & Woźniakowska, D. (2024). Punitiveness of society and criminal policy in six Central European countries. *European Journal of Criminology*, 21(6), 929–956.
- Ramirez, M. D. (2013). Punitive sentiment. *Criminology*, 51(2), 329–364.
- Roberts, J. V., Stalans, L. J., Indermaur, D., & Hough, M. (2002). *Penal Populism and Public Opinion. Lessons from Five Countries*. Oxford University Press.
- Roberts, J. V., & Hough, M. J. (2005). *Understanding Public Attitudes to Criminal Justice*. Open University Press.
- Roberts, L. D., Spiranovic, C., & Indermaur, D. (2011). A country not divided: A comparison of public punitiveness and confidence in sentencing across Australia. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 44(3), 370–386.
- Skilbrei, M.-L., Stefansen, K., & Pedersen, S. A. (2025). Rettferdig straff for voldtekt. I M.-L. Skilbrei, K. Stefansen & J. Dullum (Red.), *Et voldsfelt i bevegelse: Rettslige virkemidler og institusjonelle ordninger* (s. 165–187). Cappelen Damm Forskning.
- Schmitz, A., Flemmen, M., & Rosenlund, L. (2018). Social class, symbolic domination, and Angst: The example of the Norwegian social space. *The Sociological Review*, 66(3), 623–644.
- Snacken, S., & Dumortier, E. (Red.) (2012). *Resisting punitiveness in Europe? Welfare, Human rights and Democracy*. Routledge.
- SOM-institutet. (2026). *40 år av svenska trender*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Tham, H. (2022). *Kriminalpolitik: Brott och straff i Sverige sedan 1965*. Norstedts juridik.

